

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

Борцевич П.С.,

*професор кафедри економіко-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент
ORCID: 0000-0003-0921-0779*

Борцевич П.С. Сучасні аспекти правового регулювання фінансового моніторингу.

Стаття присвячена дослідженню сучасних аспектів правового регулювання фінансового моніторингу. В статті наголошується на тому, що в умовах війни росії проти України питання запобігання економічної злочинності є вкрай актуальним для забезпечення економічної безпеки держави. Відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом, може сприяти поширенню організованої злочинності, тим самим посягаючи на основи національної безпеки. Одним з шляхів боротьби з відмиванням коштів, одержаних злочинним шляхом є механізм фінансового моніторингу.

В статті досліджено сучасні підходи до побудови фінансового моніторингу. Проведено правовий аналіз категорій понять «фінансовий моніторинг», «фінансова розвідка», «фінансовий контроль». В статті наголошується на тому, що Законом України від 06.12.2019 № 361-IX «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» визначено, що фінансовий моніторинг є сукупністю заходів, які здійснюються його суб'єктами у сфері фінансування розповсюдження зброї масового знищення, що передбачають проведення державного і первинного фінансового моніторингу.

На сьогодні в Україні система фінансового моніторингу складається з двох рівнів залежно від суб'єктів його здійснення. Головне місце серед суб'єктів фінансового моніторингу займає Державна служба фінансового моніторингу, що є центральним органом виконавчої влади, який разом з іншими фінансово-наглядними органами утворює інституційну основу системи протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

У висновках наголошується на тому, що основною метою фінансового моніторингу є забезпечення прозорості фінансових операцій та зниження ризиків використання фінансової системи в протиправних цілях. Основними елементами фінансового моніторингу є: ідентифікація клієнтів (встановлення особи клієнта, перевірка даних у документах); аналіз фінансових операцій (виявлення незвичайних або підозрілих транзакцій); подання звітів (передача інформації про підозрілі операції до органів державного фінансового моніторингу); замороження активів (у разі виявлення незаконних дій активи клієнта можуть бути заморожені до завершення розслідування).

Ключові слова: фінансовий моніторинг, відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом, економічна злочинність, економічна безпека, фінансова система.

Bortsevych P.S. Modern aspects of legal regulation of financial monitoring.

The article is devoted to the study of modern aspects of legal regulation of financial monitoring. The article emphasizes that in the conditions of the war between Russia and Ukraine, the issue of preventing economic crime is extremely relevant for ensuring the economic security of the state. Laundering of funds obtained through criminal means can contribute to the spread of organized crime, thereby encroaching on the foundations of national security. One of the ways to combat laundering of funds obtained through criminal means is the mechanism of financial monitoring.

The article examines modern approaches to the construction of financial monitoring. A legal analysis of the categories of concepts "financial monitoring", "financial intelligence", "financial control" is carried out. The article emphasizes that the Law of Ukraine dated 06.12.2019 No. 361-IX "On Prevention and Counteraction to the Legalization (Laundering) of Proceeds from Crime, Financing of Terrorism and Financing of the Proliferation of Weapons of Mass Destruction" defines that financial monitoring is a set of measures carried out by its subjects in the field of financing the proliferation of weapons of mass destruction, which provide for state and primary financial monitoring.

Today, the financial monitoring system in Ukraine consists of two levels, depending on the entities implementing it. The leading place among the entities of financial monitoring is occupied by the State

Financial Monitoring Service, which is the central body of the executive power, which, together with other financial supervisory bodies, forms the institutional basis of the system of combating the legalization of proceeds from crime.

The conclusions emphasize that the main purpose of financial monitoring is to ensure the transparency of financial transactions and reduce the risks of using the financial system for illegal purposes. The main elements of financial monitoring are: customer identification (identifying the client, checking data in documents); analysis of financial transactions (detecting unusual or suspicious transactions); reporting (transmitting information about suspicious transactions to state financial monitoring bodies); freezing of assets (in case of detection of illegal actions, the client's assets may be frozen until the investigation is completed).

Key words: financial monitoring, money laundering, economic crime, economic security, financial system.

Постановка проблеми. Боротьба з організованою злочинністю є одним з важливих завдань кожної держави. Можливість та умови поширення організованої злочинності залежать від багатьох факторів, серед яких значне місце посідає організація фінансування злочинної діяльності.

Глобалізація економічних відносин, крім позитивних наслідків, також, на жаль, призвела до поширення транснаціональної організованої злочинності та умов її фінансування. Це спонукало багатьох держав спільно шукати механізми протидії каналам легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом. На міждержавному рівні було прийнято низку документів, якими визначено стандарти протидії легалізації брудних коштів, тобто коштів, отриманих злочинним шляхом. Держави зобов'язалися на національному рівні впроваджувати ці стандарти шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів, а також запровадження спеціальних органів державної влади, компетенцією яких є протидія легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом.

Україна, будучи суб'єктом міжнародного права, також взяла на себе зобов'язання протидіяти спробам легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом. Враховуючи триваючу російську агресію проти України, що має як пряму, так і гібридну форми, питання боротьби з організованою злочинністю та її фінансуванням для нашої держави є вкрай гострим та потребує невідкладного вирішення. Одним із шляхів протидії легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом, є фінансовий моніторинг.

Стан опрацювання проблематики. питання організації здійснення фінансового моніторингу були предметом дослідження багатьох вчених, зокрема Авраменко О.В., Буткевич С.А., Варналій З.С., Внукова Н.М., Глущенко О.О., Гужий С.Г., Дідківська Н.І., Лігоненко Л.О., Мойсеєнко І.П., Терещенко О.О., Чаленко Н.В. та інші. Проте, зважаючи на сучасні виклики, що стоять перед Україною та динаміку зміни ситуації, питання правового регулювання функціонування фінансового моніторингу потребують подальшого дослідження.

Метою статті є визначення сучасних аспектів правового регулювання фінансового моніторингу.

Виклад основного матеріалу. Правову основу здійснення фінансового моніторингу в Україні становить сукупність нормативно-правових актів, які безпосередньо закріплюють положення щодо процедури та засад здійснення фінансового моніторингу. Це, зокрема: Конституція України; відповідні міжнародні правові акти та стандарти, визнані Україною; Закони України; укази Президента України; нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України та – відомчі нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади.

Основою законодавчої бази України є: Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»; Закон України «Про банки і банківську діяльність»; Кримінальний кодекс України; Кодекс України про адміністративні правопорушення; Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів [1].

У вітчизняній науковій літературі немає єдиного підходу до визначення поняття «фінансовий моніторинг», тому разом із ним дослідники використовують такі терміни, як «контроль», «нагляд» та «моніторинг».

Поняття "фінансовий моніторинг" як визначення комплексу заходів щодо запобігання легалізації коштів злочинного походження з'явилося порівняно недавно. До початку нинішнього століття це словосполучення використовувалося переважно для деяких систематизованих, регулярних спостережень і заснованих на них діяч у сфері фінансів, поза залежністю від специфіки предмета їхньої спрямованості [2].

У той же час, у другій половині 90-х років ХХ сторіччя воно стало використовуватися і як спеціальний термін, що належить до сфери процедур банкрутства й антимонопольних розслідувань.

Загалом, використання терміну «моніторинг» (лат. monitor – той, що попереджає), що розуміється як система безперервного моніторингу, спостереження та оцінки навколишнього середовища, бере свій початок зі Стокгольмської конференції з навколишнього середовища 1972 року [3].

Ця концепція вийшла за межі екології і зараз є частиною понятійного апарату різних галузей. У західних країнах під фінансовим моніторингом розуміють спостереження та аналіз фінансових показників, фінансових потоків, виконання бюджету і найбільш близький до концепції фінансового контролю.

Законом України від 06.12.2019 № 361-IX «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» визначено, що фінансовий моніторинг є сукупністю заходів, які здійснюються його суб'єктами у сфері фінансування розповсюдження зброї масового знищення, що передбачають проведення державного і первинного фінансового моніторингу [4].

Державна служба фінансового моніторингу України, що діє на підставі Постанови Кабінету Міністрів України від 29 липня 2015 р. № 537 «Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України», сьогодні є центральним органом виконавчої влади, який разом з іншими фінансово-наглядними органами утворює інституційну основу системи протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом [5].

Сьогодні все частіше використовуються такі терміни, як «фінансова розвідка», «відмивання доходів» або «відмивання грошей», а також «фінансування тероризму» та інші.

У більшості країн світу, у тому числі й в Україні, цю систему називають системою фінансового моніторингу. Термін «фінансовий моніторинг» використовується з початку століття для створення системи боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму [3].

За словами М. Бормотової фінансовий моніторинг «специфічна форма фінансового контролю, що здійснюється уповноваженими державними органами у сфері фінансового контролю та суб'єктами первинного фінансового моніторингу та призначена для виявлення операцій, пов'язаних з відмиванням коштів» [6].

Фінансовий моніторинг здійснюється за методом спостереження та верифікації. У своєму дослідженні О. Акімова зазначає, що фінансовий моніторинг – це «система безперервного моніторингу найважливіших поточних результатів фінансової діяльності компаній на фінансовому ринку, яка постійно змінюється» [7].

Існує думка колективу авторів О. Грубляк, М. Карвацький, Ж. Лисенко, які під фінансовим моніторингом розуміють «публічний обов'язок держави, що полягає у необхідності створення та забезпечення підтримки функціонування організаційно-правового механізму, який дозволить констатувати фінансові операції сумнівного характеру, комплексно аналізувати отриману інформацію та в необхідних випадках інформувати правоохоронні органи держави із чітко визначеною кінцевою метою всіх вищевказаних елементів, якою є мінімізація легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» [8].

У цілому, сутність фінансового моніторингу слід розглядати як сукупність форм та методів взаємовідносин, що виникають при проведенні фінансових операцій клієнтами через фінансові установи з урахуванням законодавчо покладених на них обов'язків забезпечення заходів щодо повного та своєчасного запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, здобутих злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму з урахуванням провідних світових тенденцій у галузі способів та методів легалізації доходів, а також сукупності збору, обробки та аналізу інформації та її передачі до спеціалізованих органів держави, які, у свою чергу, здійснюють перевірку правомірності проведення таких операцій і перевіряють джерела походження доходів клієнтів, а також послідовного економічно соціального розвитку суспільства та боротьби з суспільно небезпечними явищами.

Досліджуючи питання протидії та боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, необхідно визначити, що на практиці є дві системи – європейська й американська системи протидії та боротьби з легалізацією злочинних доходів.

Перша система (європейська) становить собою більш ліберальну, тобто є такою, за якої банки не обов'язково повідомляють спеціально уповноважені органи про всі операції, суми за якими перевищують встановлену межу. Вони надають таким органам інформацію лише стосовно тих операцій, як видались їм підозрілими.

Щодо другої (американської) системи, то вона є доволі жорсткішою. У Сполучених Штатах Америки банки в обов'язковому порядку мають сповістити фінансову розвідку про всі операції, які перевищують суму в 10 тисяч доларів США.

Порівняно з іншими системами фінансового моніторингу, зарубіжних аналогів, у вітчизняній системі виділено більше повноважень, оскільки вона не лише отримує інформацію, а й сама проводить фінансові розслідування. У зв'язку із цим, діяльність, яка націлена на захист інтересів держави,

має забезпечити адекватну ділову атмосферу в економічній галузі, не завдаючи перешкод бізнесу функціонувати відповідно до вимог закону, а також має забезпечити збереження конфіденційності фінансової інформації, значними обсягами якої вона володіє [9].

Висновки. Узагальнюючи доктринальні підходи до розуміння поняття «фінансовий моніторинг», а також враховуючи зарубіжний досвід та аналіз чинного законодавства України, фінансовим моніторингом необхідно вважати систему заходів, спрямованих на запобігання та виявлення фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією коштів, одержаних злочинним шляхом. Основною метою фінансового моніторингу є забезпечення прозорості фінансових операцій та зниження ризиків використання фінансової системи в протиправних цілях. Різноманітність способів легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом, об'єктивно обумовлює створення складного механізму фінансового моніторингу.

Функціонування сучасного механізму фінансового моніторингу можливе завдяки наявності різних видів фінансового моніторингу. Видами фінансового моніторингу є: первинний фінансовий моніторинг (проводиться суб'єктами господарювання, які безпосередньо здійснюють фінансові операції (банки, страхові компанії, ломбарди, обмінні пункти тощо); державний (вторинний) фінансовий моніторинг, що здійснюється Державною службою фінансового моніторингу України (аналіз і перевірка інформації, отриманої від суб'єктів первинного моніторингу).

Основними елементами фінансового моніторингу є: ідентифікація клієнтів (встановлення особи клієнта, перевірка даних у документах); аналіз фінансових операцій (виявлення незвичайних або підозрілих транзакцій); подання звітів (передача інформації про підозрілі операції до органів державного фінансового моніторингу); замороження активів (у разі виявлення незаконних дій активи клієнта можуть бути заморожені до завершення розслідування).

На фоні російської агресії проти України, що має як відкриту, так і гібридну форми, фінансовий моніторинг є одним з головних механізмів забезпечення економічної безпеки держави, протидії фінансуванню тероризму та попередження поширенню організованої злочинності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голодна А.С., Бухтіарова А.Г. Правові основи фінансового моніторингу в Україні. *Інфраструктура ринку*: електронний фаховий науково-практичний журнал. 2019. Вип. 29. С. 439–443.
2. Глібко С.В. Питання застосування законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів. *Цифрові трансформації України 2020: виклики та реалії*: зб. наук. пр. НДІ ПЗІР НАПрН України № 1 за матеріалами круглого столу (м. Харків, 18 верес. 2020 р.). Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2020. С. 23–29.
3. Дубина М.В. Дослідження змісту дефініції «фінансовий моніторинг». *Науковий журнал «Проблеми і перспективи економіки та управління»*. 2015. № 3. С. 253–258.
4. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>.
5. Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2015 № 537. *Офіційний вісник України*, 2014. № 77. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-%D0%BF#Text>.
6. Бормотова М.В., Мухіна К.О. Дослідження сутності поняття «фінансовий моніторинг». *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2015. № 50. С. 214–217.
7. Акімова О.В. Фінансовий моніторинг в системі державного фінансового контролю: теорія, методологія, практика: монографія. Краматорськ: ДДМА, 2017. 300 с.
8. Антилегалізаційний фінансовий моніторинг: ризик-орієнтований підхід: монографія / О.О. Глущенко, І.Б. Семеген; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Р.А. Слав'юка. К.: УБС НБУ, 2014. 386 с.
9. Андрійченко Ж.О. Фінансовий моніторинг в системі управління ризиками ринків фінансових послуг. Розвиток системи управління ризиками ринків фінансових послуг: монографія / наук. ред. та кер. кол. авт. д-р екон. наук, проф. Н.М. Внукова. Харків: Ексклюзив, 2014. С. 140–150.